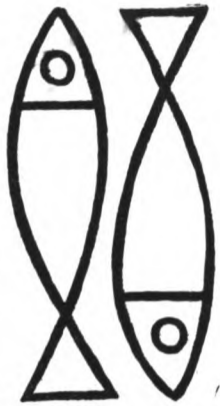

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Genoegzame vertroosting

„Dit was reeds de derde maal, dat Jezus na zijn opwekking uit de doden Zich aan zijn discipelen geopenbaard heeft“ (Joh. 21 : 14).

De apostel Johannes heeft het nauwkeurig bijgehouden: Dit was reeds de derde maal, dat Jezus, de opgestane Heer, Zich aan de engere discipelenkring, aan zijn apostelen, heeft geopenbaard. Door deze mededeling worden wij aangespoord om die drie openbaringen bij elkander te nemen en ze in hun verband te bezien.

De eerste maal — op de avond van de opstandingsdag. De discipelen zijn bijeen. In hun harten is geen licht. We weten, dat ze de dood van de Meester niet hebben verwerkt. Die dood beheerste hun harten helemaal. Hun kracht was gebroken. Hun hoop was in de dood van de Meester vreselijk dood-gelopen.

Dan staat de Here in hun midden. Ineens. Hij legt hun zijn vrede op. Hij overtuigt hen van de waarheid van zijn opstanding. Zij horen het Vredewoord van Hem, die door de dood is heengegaan, die als overwinnaar is verrezen. En daarmee werden de ogen van de discipelen gericht óver de dood heen, over de oordeelsslag van de dood heen. Hun gezichtsveld werd op de allerheerlijkste wijze verwijd. Hij is verrezen. Hij verkondigt ons zijn vrede. Welk een uitzicht. Voor leven en sterven. In de vrede van Hem, die overwonnen heeft. Petrus zegt later in zijn brief: „De God en Vader van onze Here Jezus Christus deed ons wedergeboren worden tot een levende hoop“. En met deze blijdschap worden de discipelen gezonden de wereld in. Zij hebben het Vredewoord gehoord als de óren van de komende gemeente.

Blijdschap en levende hoop. Voor ons. Door Christus. In leven en sterven.

De tweede maal — een week later. Ook Thomas moest immers overtuigd worden. Ook Thomas moest immers verkondigen gaan wat hij gezien en gehoord had. En daarom moest ook hij zien en horen de grote blijdschap van de Here, die is opgestaan.

Maar de Here zegt er iets bij. Thomas wordt bestraft. „Zalig zij, die geloven zonder gezien te hebben“. Zalig zij, die geloven op het apostelwoord alléén. Ook dit is een Evangelie. Want daarin ligt besloten, dat het Woord van Christus geen mindere kracht heeft dan zijn verschijning toen. Dat ook het gepredikte Woord de kracht van de wedergeboorte tot een levende hoop in zich heeft. En dat wij dit Woord gelovend hebben de genoegzame vertroosting. Om te leven en te sterven in Christus.

Dan de derde maal. Worden we dan toch niet een beetje teleurgesteld?

O zeker, het wonder is groot genoeg. Christus gebruikt zijn volmacht om de visserij der zee op de geschikte tijd vèr van de netten der discipelen verwijderd te houden. En vervolgens om op een „onmogelijke“

vistijd het net overvloedig te vullen. Een groot wonder en een grote macht.

Maar toch, het gaat bij dat wonder toch ook weer om heel gewone dingen.

Vissen — voor die Galilese mannen betekent dat: voedsel, levensonderhoud voor de gezinnen. En dat hele wonder van Christus kan toch worden samengevat met het woord van ónze vissers: Een mooie besomming!

Wedergeboren tot een levende hoop en een mooie besomming! Kun je dat zo wel zeggen? Past die derde openbaring van Jezus na zijn opstanding wel bij de vorige twee? Valt die derde openbaring ons toch eigenlijk niet een beetje tegen?

Ach, wij dwazen! Heeft onze Here het niet „geestelijk“ genoeg gedaan?

De discipelen gaan straks de wereld in. Om te verkondigen wat zij gezien en gehoord hebben. Zij dragen het Woord uit. Maar ze worden ook gedragen. Door datzelfde Woord van Christus. Ze zullen nu altijd over de dood mogen heen zien. Ook in de grootste smarten. Want ook dan zullen ze staan in de vrede van Hem, die hun zijn gemeenschap heeft verkondigd, in de vrede van Hem, die de sleutels heeft van dood en dodenrijk. En door dat Woord gedragen zullen ze dit Woord ook brengen.

Maar deze mensen hebben toch ook hun gezinnen? Zijn daar geen hongerige monden, die om brood roepen? Vraagt het lichaam van hun kleine kindje niet om brood, om heel gewoon brood? Troost voor leven en sterven. Heerlijk. Maar zal de heerlijkheid van de dienst niet gebroken worden door de zorgen om die heel gewone dingen van het gewone leven?

Dan zien we de heerlijkheid van dat „gewone“ wonder. De Here heeft toch werkelijk aan alles gedacht. Aan het leven en sterven van zijn discipelen en van zijn gemeente. Maar ook aan de heel gewone dag met zijn gewone behoeften. Het ene is Hem niet te groot, het andere is Hem niet te gering.

Vaklui op het gebied van de visserij, al uw inspanning is tevergeefs geweest in de nacht. Alles brak stuk op de macht van Christus. Maar Hij heeft uw netten gevuld op het „onmogelijkste“ uur. Ge zult nu de wereld ingaan. In zijn vrede. En die vrede van Christus zal ook de wegen vinden tot voorziening in de behoeften van het dagelijkse leven. In alles zonder zorg. Dat moogt ge zijn.

En dan ook het omgekeerde. De Here heeft zijn discipelen genodigd tot de maaltijd. Ze mochten hun lichaam versterken in de gemeenschap van zijn vrede. Hij was de grote Gastheer. Maar de Here wist met welk een dood Petrus en ook andere discipelen hun loopbaan zouden besluiten.

Toch heeft Hij niet gezegd, dat die maaltijd in zijn gemeenschap eigenlijk zinloos was, dat dat eten en drinken tòch niets meer betekende.

Ze hebben echt die maaltijd genóten. In zijn vrede. Want die vrede is groot. Ze kun-

nen die genieten bij de gewone versterking van hun lichaam. Maar die vrede zal hen ook dragen bij de afbraak van al hun mensenkracht.

Eten en drinken genieten — in het aanzicht van de dood. Het kòn. Door die wonderlijke vrede van Christus, die alles omvat.

Wij zijn geen apostelen. Toch is ook dit geschreven tot onze vertroosting en bemoeiding. Het moest de gemeente gepredikt worden.

We horen het Evangelie van de enige troost in leven en sterven.

Christus heeft ons die verworven. Dat is heerlijk. Maar morgen staan we weer midden in de zorgen. Daar staan wij voor. En die zorgen van het dagelijkse leven dreigen de heerlijkheid te verstikken.

En ook het omgekeerde. We willen de Here danken voor zijn zorg in de dingen van ons dagelijks leven. Wij willen Hem bidden om zijn zegen daarin. Maar dan worden we getroffen door een sterfgeval, dan wordt ineens een geliefde broeder of zuster uit ons midden weggenomen. Wat heeft dat eten en drinken dan nog voor zin? Wat heeft het voor betekenis in het aangezicht van de dood?

Wat worden we dan vertroost, als we maar goed lezen.

Mijn volk, zeg niet dat de „grote“ troost van Christus komt, maar dat ge zèlf voor het „gewone“ leven met zijn zorgen staat. Want Christus' vrede omvat alles, ook voor dat gewone bestaan in de dienst van God.

Mijn volk, zeg niet, dat eten en drinken niets meer betekenen in het aangezicht van de dood. Ontvang uw brood uit de hand van uw Vader in Christus en eet het tot versterking, in de gemeenschap van zijn vrede. Want ge hebt — in dat gewone — deel aan de vrede, die u niet ontnomen wordt in het uur van het sterven. Ge staat in die grote vrede. In die vrede is het gewone niet te gering.

In leven en sterven, bij het ontbijt en bij het middagmaal, in het grote moment en in de zorgen van elke dag, wij zijn des Heren. Indien wij maar blijven — in alles — op de weg van zijn dienst.

Inderdaad, een genoegzame vertroosting!

Den Helder.

H. Smit.

doodstad

de weg

in deze stad

de waarheid

in dit geschreeuw

het leven

in deze dood

is Christus

P.

M. C.

Gevraagde discussie

III

Naar aanleiding van dr. J. Stellingwerff:
Oorsprong en toekomst van de creatieve mens.

De derde mogelijkheid

We zagen, dat dr. S. in hoofdstuk 4 § 3 als derde mogelijkheid stelde dat Genesis ons niet verhaalt dat Adam de eerste mens was, althans niet in tijdrekenkundige zin.

Ieder voelt: hier gaat het spannen. Dr. S. heeft de reeds eerder besproken mogelijkheid, a en b, afgewezen en aanvaardt deze derde. Dat gaat in tegen de traditie, en dat reeds is gewichtig. Dat gaat in tegen de gangbare stellingen, ook van gereformeerde dogmatieken, en dat is nog belangrijker. Dat gaat in tegen de dogmata, niet alleen maar ook van de nederlandse gereformeerde kerken, en dat maakt de zaak nog spannender.

Maar... de schrijver zou wel eens gelijk kunnen hebben. Juist gereformeerde mensen dienen op grond van hun eigen belijdenis bereid te zijn tot luisteren als iemand tegen de traditie, diverse dogmatieken, de belijdenis der kerk in spreekt. Immers juist zij hebben in de eeuw der reformatie met een eeuwenoude leertraditie op meer dan een punt gebroken, omdat het Woord Gods daartoe noopte. Dat laatste hoort men nog in de artikelen 5, 6 en 7 van de nederlandse geloofsbelijdenis. De Heilige Schrift is de enige regel des geloofs: „Want overmits de gehele wijze des dienstes, die God van ons eist, daarin (in de Heilige Schriftuur) aldaar in het lange beschreven is, zo is 't de mensen, al waren 't zelfs apostelen, niet geoorloofd anders te leren dan ons nu geleerd is door de heilige Schrifturen; ja, al ware het ook een engel uit de hemel, gelijk de apostel Paulus zegt, Gal. 1 : 8. Want dewijl het verboden is den Woorde Gods iets toe te doen of iets af te doen, Deut. 4 : 2; 12 : 32; 30 : 6, Openb. 22 : 19, zo blijkt daaruit wel, dat de leer daarvan zeer volmaakt en in alle manieren volkomen is.” En artikel 7 van de nederlandse geloofsbelijdenis laat daarop volgen: „Men mag ook gener mensenschriften, hoe heilig zij” (die mensen nl. G.V.) „geweest zijn, gelijk stellen met de goddelijke Schrifturen, noch de gewoonte met de waarheid Gods (want de waarheid is bovenal), noch de grote menigte, noch de oudheid, noch de opvolging van tijden of personen, noch de conciliën, decreten of besluiten; want alle mensen zijn uit zichzelf leugenaars en ijdelers dan de ijdelheid zelf.”

Deze strikte binding aan de Schrift alleen waarborgt een zeer grote vrijheid voor de exegetische der Schrift.

De vrijheid der exegete

Het lijkt ons goed hier een enkele opmerking te maken over de vrijheid van de exegete. Strikt genomen is hier sprake van de vrijheid van de exegete. Hij is noch door de overlevering, noch haar oudheid, noch door de wetenschappelijke theologie, noch door de uitspraken van de concilies en andere kerkelijke vergaderingen, noch zelfs door enige kerkelijke belijdenis gebonden. De bevoegdheid tot de uitlegging der Schrift ontleent hij aan de taak die elk christen heeft ontvangen om te lezen wat er staat en te verstaan wat hij leest. Maar ieder die dat laatste doet houde zich aan die regel en bedenke dat wat de belijdenis zegt „de mensen zijn uit zichzelf leugenaars en ijdelers dan de ijdelheid zelf” ook geldt van hemzelf. Hij betrouwe niet op zijn eigen hart en steune op zijn verstand niet. En wie bij de lezing en uitlegging der Schrift met de traditie, ook met de leertraditie der kerk, in conflict komt, doet wel als hij de Schrift nóg maar eens leest en herleest. Want de vrijheid der exegete is nooit vrijheid van de Schrift. Men hoort soms op deze vrijheid een beroep doen alsof ieder de Schrift mag lezen op zijn manier en van haar maken wat hem belieft. Dat laatste wil dr. S. stellig niet. Maar als hij op zo vitale plaatsen met de traditie, de leertraditie ook van de kerk der reformatie in conflict komt, dan rust op hem een zeer zware bewijslast en hebben zijn lezers niet alleen de bereidheid op te brengen tot luisteren, doch ook de plicht tot kritisch luisteren.

Overzicht over Genesis 1 : 11

Op blz. 128 begint dr. S. met een overzicht over de eerste elf hoofdstukken van Genesis. Het is niet doenlijk dat hier geheel over te nemen. We

zullen moeten letten op één bepaald punt: dat dr. S. uit en door dit overzicht op z'n minst aannemelijk wil maken, dat Adam niet de eerste mens was in chronologische zin, niet biotisch de lijfelijke stamvader van heel het menselijk geslacht. Dat is het punt.

I. „Genesis 1 tot 2 : 4a geven de scheppingsgeschiedenis weer in het kader van zes-en-een dagen”. In het kader van. Ik geloof dat dat niet juist is. Dit gedeelte deelt ons mee dat God in zes dagen de in den beginne met de hemel geschapen aarde voorbereidde tot een woon- en werkplaats voor de mens. Gods werk wordt hier maar niet geplaatst „in het kader” van zes-en-een dagen, maar God verhaalt ons dat Hij o.a. de dag en de nacht schiep. De afwisseling van dag en nacht, die dag en die nacht zelf zijn door God geschapen, de dag en de nacht zoals wij die nog ervaren, zijn toen begonnen. Ik kan daarbij thans niet breder stilstaan, en moge verwijzen naar m'n referaat: De eerste hoofdstukken van Genesis (De Gereformeerde School, 5e jrg. 9-10, sept.-okt. 1962, blz. 210-226).

Dr. S. spreekt hier van „de scheppingsgeschiedenis” hoewel hij even verder zegt: „Genesis I geeft geen geschiedenis.” Hij heeft hier, dunkt mij, het woord 'geschiedenis' niet twee keer in dezelfde zin gebezigd. Hij zegt: „Genesis I geeft geen geschiedenis, maar daarin wordt verteld van Gods scheppingswerk en de door hem vastgestelde wereldorde met zijn opdracht aan de mens”. Daarmee ben ik het eens. Doch ik wil daarbij opmerken dat dit verhaal moet berusten op rechtstreekse mededeling van God: immers toen de eerste mens de ogen voor het eerst op sloeg was God met dat werk klaar; niemand is hier oor- en ooggetuige van geweest, omdat er nog niemand was. Men onthoude dit punt.

II. Het tweede deel loopt van Genesis 2 : 4b-4 : 26. T.a.v. Gen. 2 : 7 sluit de schrijver zich aan bij een opmerking van N. H. Ridderbos. „M.i. moet dit vers niet op een strikt realistische wijze worden verstaan”. Waarom niet? Onder 'strikt realistisch' schijnt dr. S. te verstaan, dat de man uit klei-aarde is gemaakt. Waar staat dat? Dr. S. volgt de nieuwe vertaling. Het is jammer dat hij niet vermeldt de vertaling van Aalders uit de K.V. H.S. (Genesis I blz. 103) „toen... formeerde God, de HEERE, den mensch, stof uit den bodem en blies in zijn neusgaten...”. Zoals men ziet ontbreekt hier het door dr. S. geciteerde 'van': „toen formeerde de Here God de mens 'van' stof uit de aardbodem...”.

Aalders gaat in de vertaling aldus op de zaak in: „Voorts lette men er op dat wij vertaald hebben „stof uit de aardbodem” en niet „u i t h e t s t o f d e r a a r d e”, zoals onze Statenvertaling heeft. Dit in nauwe aansluiting aan het oorspronkelijke, waar dit „u i t h e t s t o f” niet te lezen staat.” En nadat Aalders dan heeft aangetoond, dat het Hebreeuwse woord voor 'stof' heel wat meer kan betekenen dan klei of aarde, zegt Aalders: „Het is dan ook volstrekt niet noodzakelijk aan dat formeren van de mens als „stof uit de aardbodem” de voorstelling te verbinden van de vervaardiging van een soort kleipop, maar met meer waarschijnlijkheid mogen deze woorden aldus worden verstaan, dat het menselijk lichaam geheel en al is opgebouwd uit soortgelijke bestanddelen als wij in den bodem van onze aarde aantreffen”. a.w. blz. 114. Hier blijkt de 'conservatieve' Aalders door strikte binding aan wat er staat heel wat moderner dan dr. S. op dit punt. Meer dan een keer zegt de laatste dat de mens uit klei-aarde is gemaakt: zowel het voorzetsel als het zelfstandig naamwoord zijn er naast.

De sterfelijkheid van de mens

Genesis 2 : 7 vergelijkend met Genesis 3 : 19 zegt de auteur: „We moeten deze zin” - „toen formeerde de Here God de mens van stof uit de aardbodem en blies in zijn neusgaten de adem des levens” - „We moeten deze zin lezen als aanduiding van het menszijn van alle mensen: de mens is door God uit (!) de aarde gemaakt, met een levensadem, een levend wezen tot de dag dat hij tot de aardbodem wederkeert waaruit hij geworden is. Zo is de mens en zo was hij reeds voor de zondeval.” M.a.w. de eerste dood, het na kortere of langere tijd na zijn geboorte sterven, is volgens dr. S. niet in de wereld gekomen als straf op de zonde, maar behoort integraal tot de natuur van de mens.

De hof van Eden

Deze hof werd, aldus dr. S., geplant in een reeds bewoonde wereld. Daarheen bracht God een mens, „een gewoon mens, zoals er velen zijn.” In Gen. 2 : 7 wordt ons dus niet de schepping van deze mens verhaald, maar de scheppings-oorsprong van alle ook voor en tijdens Adam levende mensen: „Adam is er één van. En de plaatsing van deze éne (niet de eerste) mens in Eden betekent meer niet dan een nieuw begin in de geschiedenis zoals later bij Noach en Abram”, blz. 139.

De schepping der vrouw

Dit alles gelezen hebbend wordt men nieuwsgierig naar wat dr. S. opmerkt over de schepping der vrouw. Daarover schrijft hij op de bladzijden 130-131. God geeft aan de in de hof van Eden geplaatste mens een vrouw. Natuurlijk een reeds bestaande, uit een vader en moeder geboren vrouw. Die wordt door de Here naar Eden gebracht.

Nu moet dr. S. het ons niet kwalijk nemen, maar hier is hij toch waarlijk met de bulldozer over de prachtige hoogten en diepten van het scheppingsverhaal heengegaan.

a. God bracht de dieren tot Adam om te zien hoe hij ze noemen zou. Kende Adam, die volgens dr. S. reeds buiten Eden had geleefd, die schepselen nog niet? Het prachtige is dat God hier Adam confronteert met een hem nog niet bekend schepselenrijk, dat hij om het te noemen, eerst kennend moet leren onderscheiden. Hier begint de kennis- en de taalvorming, die God aan deze mens overlaat: „om te zien hoe Adam ze noemen zou”. Voorts: „en zoals Adam ze noemen zou, dat zou hun naam zijn”. M.a.w. de taalvorming is Adams taak: in die taal zal God zelf met hem over de schepselen spreken.

b. Bij dat kennend onderscheiden van de dieren heeft Adam niet alleen de verschillen opgemerkt tussen dit en dat en züs en zó, maar ook het seksuele verschil. Dan blijkt dat deze mens groeit in en aan zijn werk: zijn zelfkennis heeft zich verdiept. Hij heeft zijn eigen man-zijn en zijn een-zaamheid ontdekt. Dan gaat hij zoeken. Niet naar een hem uit zijn voor-Edense levensperiode bekend vrouwelijk wezen, maar naar een hem onbekend wezen: „doch voor zichzelf vond hij geen hulp, die bij hem paste”. Gen. 2 : 20. Dan grijpt God in en volgt de schepping van de 'mannin'. Let wel: in de hof van Eden. Daaraan zal toch dr. S., die zo dikwijls nadrukkelijk verklaart aan het historische karakter dezer openbaringsverhalen te willen vasthouden, niet tornen: in de hof van Eden. En evenals Adam aan de dieren namen gegeven heeft, geeft hij ook háár een naam: „Dit is nu eindelijk (na al mijn zoeken) been van mijn gebeente en vlees van mijn vlees (een mens).” Adam ziet de overeenkomst tussen zichzelf en haar. Maar ook het verschil: „Haar zal men mannin noemen omdat zij uit de man genomen is.”

Wat blijft er nu onder de exegete van ds. S. van dit alles over? Een... mythe, al wil hij dat woord niet gebruiken: „Als men van mythen wil spreken bij het boek Genesis, dan zou ik dat slechts in zoverre willen doen dat het beeld de plaats van het uitgebeelde inneemt. In plaats van de mededeling dat de mens vergankelijk is en de vrouw de man ter zijde staat wordt dan gezegd dat de mens uit klei-aarde (!) is gemaakt en de vrouw uit een rib van de man. Heeft men oog voor deze wijze van uitdrukken, dan behoeft men het woord mythe niet meer te gebruiken en wordt het verhaalde begrijpelijk.”

We merken op:

a. Volgens dr. S. gaan de Genesisverhalen terug op een oude adamiëtische traditie. Hij verbindt daar zwaarwegende konklusies aan. Uit het feit dat Gen. 3 : 24 verhaalt dat cherubs met een vlamdend zwaard de weg naar de boom des levens bewaakten, maakt hij de gevolgtrekking dat de mens en zijn vrouw reeds het metaal kenden en de functie van een zwaard. blz. 132. Op zijn standpunt moge hij dan ook de conclusie trekken dat de literaire cultuur bij de mens, die pas begon de dieren namen te geven!, reeds een aanmerkelijke hoogte had bereikt. Van die mens stamt het verhaal van Gen. 1-2 : 4a, gegoten in een kader van zes-en-een dagen, maar deze mens was ook reeds in staat om in zijn taal het beeld de plaats te laten innemen van het uitgebeelde.

b. Als die mens verhaalt dat het de roeping der vrouw is de man bij te staan drukt hij dat uit door het verhaal dat de vrouw uit zijn rib geschapen is terwijl hij sliep. Als dat zo is vind

ik dat maar een moeilijk verhaal voor een eenvoudige zaak. Maar dr. S. zegt: neen, dat moeilijke verhaal wordt begrijpelijk door de mededeling dat de vrouw de man moet helpen. De waarheid is dat het verhaal verdwijnt, God hééft niet een diepe slaap op Adam laten vallen en Hij hééft haar niet uit Adams ribbe geschapen, dat is slechts een mythe, al wil dr. S. dat wóórd niet gebruiken.

c. De waarheid dat de mens vergankelijk is van huis uit wordt, aldus dr. S., weergegeven door het 'beeld' dat hij 'uit kleiaarde' is gemaakt. Het laatste - we zagen het reeds - zegt de Schrift niet. Maar de dood, ook de eerste, is er om de zonde. Ook Gen. 3:19 zegt niet dat de mens sterft omdat hij stof is, maar hij sterft omdat hij zondigde en stervend keert hij weer niet tot de sterren bijv., maar tot stof omdat hij daaruit genomen is.

Hier houd ik het liever met Popma omdat Popma het houdt met de Schrift, i.c. met Psalm 90: wij vergaan door uw tóór. Hij schrijft in het

laatste deel van Levensbeschouwing, VII, blz. 35: „Vergankelijkheid is iets anders dan voortgaan-in-de-tijd. Vaak worden die twee vereenzelvigd. Maar ons in-de-tijd-zijn is onze vergankelijkheid niet: voor zijn val was de mens niet vergankelijk, van hem kan níét gezegd worden: „hij wordt weggespoeld, hij verdort als gras, hij vliegt heen”...

Hier eindigen we voor thans.

Met één slotopmerking: dat ik tot dusver dr. S. niet bestreden heb met enig wapen uit dogmatieken, niet met de belijdenis der kerk, niet met een of andere Schriftbeschouwing. Slechts heb ik hem bij zijn lezen van de Schrift zèlf kritisch gevolgd. Ik vrees dat dr. S. zo is gebiologeerd door zijn conceptie: Adam was niet de eerste mens, dat hij ondanks zijn begeerte de Schrift goed te lezen haar geen recht doet.

We hopen verder te gaan.

G. Visee

te berde

In Elseviers weekblad, het nummer van 8 januari j.l. bespreekt Prof. dr. P. J. Oud het boek van Mevrouw Henriëtte de Beaufort over koningin Wilhelmina.

Hij deelt daarin mee dat koningin Wilhelmina met leedwezen Pierson als eerste minister zag plaats maken voor dr. Kuyper. „Zijn autoritair optreden ligt haar niet. Zo mag men wel aannemen, dat het weinig in haar geest was, dat hij haar in 1903 in de troonrede over de spoorwegstaking deed spreken als van een „misdadige woeling.”

De ironie wil dat in hetzelfde nummer van Elseviers weekblad het gelijk van dr. Kuyper in de spoorwegstaking bewezen wordt door Max Tak, de correspondent in New York, die schrijft over de staking van de bussen en de ondergrondse in die stad. Max Tak vindt het kennelijk een misdadige woeling, een regelrechte bedreiging van de democratie. Het lijkt me nog steeds een zegen dat staking in vitale bedrijven in ons land verboden is.

Intussen is het wel duidelijk dat dr. Kuyper een autoritaire figuur was. Niet alleen Wilhelmina had van zijn optreden een afkeer. Hij vond het maar moeilijk tegengesproken te worden, vooral door zijn vrienden. Het kan alleen maar pleiten voor zijn grote gaven dat men hem, ondanks deze karaktergebreken, bleef volgen en erkennen als „leider”. Bij een minder groot figuur zou dat spaak gelopen hebben.

Een aardig voorbeeld van zijn autoritaire optreden heeft mijn vader, wijlen de C.N.V.-bestuurder Amelink, me eens verteld. Ik beschik jammer genoeg niet over schriftelijk vastgelegde stukken over dit verhaal. Ik weet ook niet of die ergens anders te vinden zijn. Ik moet daarom op mijn geheugen afgaan, dat me natuurlijk op ondergeschikte punten wel in de steek kan laten.

Men had opgericht een comité, dat beoogde Jan Schouten in de Tweede Kamer te krijgen via een actie voor voorkeurstemmen. Hij stond wel op de lijst, maar niet op een kans biedende plaats. Het was vooral een verlangen in arbeiders kringen, dat deze actie deed ontstaan. Mijn vader werd ontboden bij dr. Kuyper. Natuurlijk ging hij. Dat was zo iets als een koninklijk bevel. Kuyper eiste in niet mis te verstane woorden de ontbinding van het comité. Hij wenste niet dat dergelijke tegen de leiding ingaande acties gevoerd werden. Mijn vader beloofde het comité samen te roepen en dan het antwoord van het comité aan dr. Kuyper mee te delen. Het comité besliste dat de actie, ondanks het verlangen van Kuyper, voortgezet zou worden. De beslissing werd in een telegram aan Kuyper meegedeeld. Het verloop van de verdere geschiedenis van de A.R.-partij heeft het comité in het gelijk gesteld. Kuyper zal wel niet vermoed hebben dat Jan Schouten later nog één van zijn opvolgers zou worden.

Ook de voorzitter van het C.N.V. in die dagen Kruihof, K. K., zoals hij genoemd werd, seinde eens aan de leiding van de A.R.-partij „ik kniel alleen voor God”. Want het merkwaardige is dat het autoritaire optreden van dr. Kuyper kennelijk een patroon werd van het leven in de Gereformeerde Kerken en in de A.R.-partij. Het is een boeiende vraag in hoeverre een groepering het stempel gaat dragen van zijn stichter. Het is dunkt me, op goede gronden te verdedigen dat het conflict in de veertiger jaren in de Gereformeerde Kerken ook terug gaat op dat autoritaire patroon. Men kon er gewoon niet tegen dat er vragen gesteld over dingen, die men meende dat vast stonden. Het is natuurlijk niet toevallig dat men sprak van afwijking van de gangbare meningen. Men kon ook op de synodezittingen vaak horen van „zo iets kan toch niet geduld worden”, als men sprak over het optreden van de bezwaarden. Het waren inderdaad de laatste stuip trekkingen van een autoritair levensgevoel.

A.

Gesprek over moderne literatuur

(II)

Amica,

Natuurlijk heeft PREDIKER gelijk met zijn constatering dat er niets nieuws is onder de zon, maar dat neemt niet weg dat het leven ook eindeloos gevarieerd is. Neem nu eens enige romans van Couperus en van Van Schendel, en leg ze eens naast die van Wolkers en Van het Reve, dan valt toch wel op dat de laatste schrijvers een veel sterker autobiografisch element in hun werk brengen. Vele jonge schrijvers wantrouwen de verbeelding, de fantasie. Zij willen in de eerste en in de laatste plaats zèlf ondervinden, en eigen ondervindingen op het papier typen. Trouwens, hierin zijn de moderne schrijvers niet eens zó modern. Schrijvers als Menno ter Braak en Eddy du Perron, de leiders van Forum, hadden een voorliefde voor de uitgaven van dagboeken en briefwisselingen. In deze literatuur leert men de schrijver kennen zoals hij in werkelijkheid is, meenden zij. Naar mijn mening hebben ze er te weinig bij stil gestaan, dat dagboeken e.d. ook een brok comediespel kunnen bevatten. Met het beruchte voorbeeld van André Gide voor ogen wantrouw ik ten minste ook al deze zgn. beken-tensliteratuur.

Je zult je misschien afvragen of ik ooit eens met Wolkers zelf begin. Je zult nog even geduld moeten hebben, want ik wil je nog één vraag voorleggen. Het is een vraag omtrent het gebruik van kuise taal. Je begrijpt natuurlijk wel dat ik naar Filippenzen 4 vers 8 wil, waar dan staat, dat men bedenken moet, al wat rein, al wat bemin-nelijk, al wat welluidend is enz. Daarmee schijnt veel moderne literatuur, en zeker die van Wolkers, veroordeeld te zijn. En nu komt mijn gemene vraag: Als jij die literatuur aanvaardt, hoe rijm je dat dan met die tekst uit Filippenzen?

Nu hoop ik maar, dat je niet zegt: het is voor mij geen probleem; ik wijs die literatuur af. Want dan bevind je je in gezelschap van een menigte bijbelvertalers. Het is mij nog al eens opgeval-len, dat die lieden alle onwelluidende, alle onbeminnelijke taal uit de bijbel hebben glad gepolijst, zodat je de indruk krijgt, dat in de Oud-testamentische en in de Nieuwtestamentische tijd alleen maar salontaal werd gebruikt.

Natuurlijk hebben de vertalers geen moeite met woorden die vroeger ruw waren, maar die nu zo uitgesleten zijn, dat ze al hun ruwe kracht hebben verloren. Sprak de Here Jezus salontaal? Toch gebruiken de vertalers als Hij tegen de Farizeeën spreekt altijd het woordje GIJ. Gij, ad-derengebroed. Waarom niet eenvoudig: jullie, stukken vergif? Geen wonder dat mensen die bij zo'n gekuiste vertaling grootgebracht zijn, op-schrikken van de moderne literatuur. Alleen mensen die naast de vertaling ook wel eens een commentaar lezen, beseffen soms iets van de bijbeltaal. Immers soms zeggen de commentators blozend: eigenlijk staat er... en dan komt in-plaats van de belachelijke vertaling het juiste woord. Kijk maar eens naar Jesaja 64 vers 6. Daar staat tegenover, dat volgens de vertalers de slaaf van de hoofdmass van Kapernaüm ernstig ongesteld was. Waarom was hij niet gewoon ziek?

En nu Wolkers. Ik ben blij dat je het verhaal "De hond met de blauwe tong" hebt uitgekozen. In dit verhaal vinden we immers alle belangrijke themata uit het werk van Wolkers samen. Eén hiervan is de verhouding vader-zoon. Dit onderwerp is daarom zo belangrijk, omdat de verhouding vader-zoon vaak door verschil van opvatting betreffende de religie kapot gaat. Indertijd heeft de heer Puchinger in "Opbouw" onder de titel "Einde van een Kuyperiaanse wereld" het boek van H. M. van Randwijk, Een zoon begraaft een vader, besproken. De vader uit het boek van Van Randwijk en de vader uit het verhaal van Wolkers lijken veel op elkaar, zo veel zelfs, dat het volgende citaat uit het artikel van de heer Puchinger ook in een bespreking van Wolkers' verhaal had kunnen staan.

"Is hier sprake van een zoon die het Verbond de rug heeft toegekeerd? Maar hij is steeds met alles bezig, hij worstelt met zijn opvoeding, met het geloof dat hij van thuis meekreeg, en maakt er zich niet goedkoop van af.

Valt de vader te laken? heimelijk valt ons de gedachte in, die tot zekerheid wordt, dat deze vader ons met al zijn strijd voor de zaak des Heren toch niet de gelukkigste vader lijkt om deze zoon liefde bij te brengen voor het gereformeerde geloof."

Enfin, er zou nog meer te citeren zijn uit dit artikel, maar het is genoeg om te bewijzen, dat er in de 25 jaar, die tussen Van Randwijk en Wolkers liggen, niet veel veranderd is.

Ik merk, dat mijn kolom weer vol is. Het woord is weer aan jou.

Gegroet,

A. L. Vreeken,
Jhr. Strick van Linschotenlaan 12,
Zwollerkerspel.

Amice,

In ons gesprek over "De hond met de blauwe tong" van Jan Wolkers heb je Filippenzen 4 vers 8 ter sprake gebracht. Ik heb er de Filippenzenbrief nog eens op nagelezen, en de vraag kwam bij me op, waarom je deze tekst hier aanvoert. Paulus gaat er nl. van uit (anders zijn vermaningen immers zinloos), dat wij leven in een verdorven werkelijkheid. Dit betekent niet alleen, dat wij middenin de "wereld" staan, maar ook, en vooral, dat de zonde woont in ons hart. Voor ons, christenen, is dus niet in de eerste plaats de vraag aan de orde, of wij deze werkelijkheid accepteren, maar of wij ons door Gods Geest willen laten bekeren, en zo onze zaligheid (en daarmee ook die van heel Gods wereld) willen bewerken.

Met betrekking tot de moderne literatuur vind ik het dus niet relevant om te vragen: accepteren of niet. Deze literatuur is een deel van onze werkelijkheid, heeft daarin een bepaalde functie en als zodanig hebben we deze onder ogen te zien. Dit wil niet zeggen, dat ik alles in de moderne literatuur goedkeur. Maar dit standpunt houdt in dat ik, om het maar eens modern te zeggen, deze literatuur aanvaard als "gesprekspartner". Jouw vraag, al of niet accepteren, zit naar mijn smaak nog te veel in de buurt van de idee, dat het lezen van moderne literatuur een vorm van

gerust over de actie van het Bijbelgenootschap meer had mogen schrijven (bl. 87).

Gelukkig hebben veel gelovigen hun taak verstaan, naast anderdenkenden. In het stuk over de onderduik komt dat wel uit. Een lichtend voorbeeld is boer Boogaard met zijn familie in de Haarlemmermeer, de ware mensenredder, die dan ook een reis naar Israël mocht maken op kosten van de regering van de jonge staat. Het is een onderwerp dat later nog eens aan de orde zal komen. We moeten hier op iets anders wijzen. In de epiloog van het boek citeert Presser het dagboek van Adr. van Boven: Jan Jansen in bezet gebied, een van de weinige dagboeken uit onze kring die uitgegeven zijn, al vlg na de bevrijding. En wat schrijft deze vrijgemaakte broeder, die — in een kerkstrijd in en om Kampen — zijn illegale plicht deed? Op 15 maart 1943 schrijft hij een soort politiek program en punt 6 luidt: „Regeling van de positie van den Nederlandschen Jood in dier voege dat vèrgaande invloed op politiek, sociaal en economisch gebied hem blijft ontzegd (zal moeite kosten)”. Hier zwijgen we stil. En we begrijpen dat Presser niet kan nalaten dit citaat aan het einde van de smartenweg af te drukken. Een week nadat deze illegale werker van gereformeerden huize dit opschrijft, maakt de jood Presser het eerste gedicht van zijn lyrisch dagboek: na het wegvoeren van zijn vrouw. Hoe kan dit neergeschreven zijn midden in het spel van kat en muis, dat de Duitsers met hen spelen, zoals de auteur het steeds aanduidt? De regeling is dan ook niet nodig geweest....

De kleine dingen zijn het: een snoer
kralen,
Een doodgewone armband, een ceintuur,
Die vlijmen door mijn ziel. In 't nachtljk
uur,
wanneer ik ronddool door de diepe dalen

Der eenzaamheid, besef ik pas haar
deemoed,
Die, zelf zo rijk, de tooi der eenvoud
koos.
Nu ben 'k alleen en berg met diepe
weemoed
Haar kleine spullen in een oude doos.

Misschien komt zij toch nog terug,
misschien.
Misschien zal ik haar eenmaal wederzien.

O, mocht ik eens nog, voor mijn
stervensuur
Haar tred horen, haar glimlach zien,
haar vragen,
Weer als vanouds die paar dingen te
dragen:
Haar armband, haar snoer kralen, haar
ceintuur.

3 april 1943

(Orpheus en Ahasverus, p. 11)

We hebben niet kunnen doorleven wat toen gebeurde, wat het betekende in die jaren tot het joodse volk te behoren, of half te behoren. Maar nu kunnen we het weten, ieder kan aan zelfonderzoek doen, na alles wat verschenen is uit de gewonde handen van landgenoten, en mensen uit andere naties. Er is zoveel, en ieder boek van dit lijden en over dit lijden geeft een dieper beeld en leert ons beter wie en wat de mens is. De mens zonder God, de mens in zijn rassenwaan, een verschijnsel dat niet dood is, zeker niet aan de andere kant van de Oceaan. En ook het anti-semitisme is niet dood. De geschiedenis van de Duitse tirannie leeft nog voort, leeft verder in processen en verhalen en in de verslagen daarvan. En in het werk van Simon Wiesenthal uit Wenen. Figuren die steeds in Pressers boek aanwezig zijn, zitten weer achter slot en grendel: Harster, Zöpf en Frau Slotkge, en Fischböck is men op het spoor. En het grote Auschwitzproces is nog maar net achter de rug, en is in boekvorm verslagen.⁶⁾ Maar ook in een drama. Zoals twee jaar geleden het drama Der Stellvertreter verscheen, kwam in december **Peter Weiss' Die Ermittlung** uit, voortreffelijk vertaald door de dichter Kouwenaar onder de

Een jaar vandaag: een jong gelaat,
Een glimlach om een rode mond.
Is dat mijn liefste, die daar gaat,
De ogen dof, de voeten wond?

Is dat het jong en dartzel dier,
dat ik gemind heb en gekust?
Dat in mijn armen heeft gerust
De nacht nog eer zij ging van hier?

Een jaar: een cijfer dat verspringt.
Een uur: soms weer een eeuwigheid
Van pijn en nutteloos verdriet.

En toch de lente komt. Toch zingt
Diezelfde merel weer zijn lied
Ik wanhoop en mijn hart verbeidt.

18 maart 1944

(Orpheus en Ahasverus, p. 29)

titel: **Het Onderzoek**. De ondertitel luidt: een oratorium in elf zangen. Het is al gespeeld, en zal even grote indruk maken als de Stellvertreter. Beide werken zijn voorbeelden van modern toneel, alleen de werkelijkheid wordt weergegeven, de verbeelding van de schrijver is hier niet aanwezig. Hoe zou het ook kunnen in deze materie? Het feitenmateriaal van het proces is wat volstaat en daardoor is het werk zo beklemmend. Zo direct is de werking die van deze soberheid uitgaat. Alleen de rechter, de getuigen en de aanklager; de verdachten en de verdediger zijn aanwezig, en dit zijn dezelfde spelers. Dat is wel symboliek! De portretten van de echte verdachten, Boger en dergelijke burgerlijke sadisten, vormen het enige decor als het opgevoerd wordt.

Getuige 7 zegt in „de zang van de overlevingskansen”.

Ik ben uit het kamp gekomen
Maar het kamp bestaat nog altijd.

Het kamp, waar het **verboden was te leven**. De titel van het boekje, dat **Greet van Amstel** onlangs uitgaf. Zij gaf een aangrijpend gedicht in moderne trant, de praatstijl, over haar belevenissen: Er viel geen duisternis over de aarde

en publiceerde haar verhaal over de terugkeer naar Nederland, zonder haar man en twee kinderen ooit teruggezien te hebben.

We zijn er niet klaar mee, nu komen de vragen, de vraag: waar was God in dit alles, de vraag naar het waarom? Ze moeten ons blijven bezig houden. Maar het monument voor de mensen met de Davidster is er gekomen, niet in steen, in Westerbork, maar in woorden. Het is goed zo, al hopen we dat, nu de sporen van Westerbork geheel zullen worden uitgewist, straks een eenvoudige herinnering aan wat op die plek in ons vaderland zich heeft afgespeeld, zal worden opgericht. Laat de Davidster dan niet vergeten worden, want hij wijst naar de Ster van Bethlehem heen en naar de Morgenster die zal opgaan in harten die zich overgeven aan Hem, die uit David geboren is en die eerst de lijdensweg is gegaan voor zijn volk, voor Ahasverus, én voor Orpheus.

Helpman.

A. Plaatsman.

¹⁾ Ondergang, door Prof. Dr. J. Presser, 1965, 6e druk, goedkope uitgave f 12.50. De dure editie kost f 29.50 (Staatsdrukkerij).

²⁾ Een ander hoofdstuk dat sterk is aangevallen, is dat over de Joodse illegale werker Weinreb, die trachtte mensen te vrijwaren van deportatie, door omkoping, etc. Hij werd in 1948 tot 6 jaar gevangenisstraf veroordeeld. Presser is het met dat vonnis niet eens. Hij is bestreden door Mr. L. van Heyningen in Tot Vrijheid Geropen, sept. '65 en door H. Drion in het Hollands Maandblad van dec. '65. Deze meent dat Pressers beschouwing inhoudt dat deze jood de zondebok is van het nalatige Nederlandse volk. Drion twijfelt door dit hoofdstuk aan de wetenschappelijke waarde van het geheel. De auteur heeft al gezegd, dat hij de zaak opnieuw in studie neemt. We hopen dat hij t.z.t. een aanvullend deel(tje) geeft, met de bronnenopgave, die hij in „Ondergang” heeft weggelaten, en niet de verbeteringen in een nieuwe druk verwerkt. Dan zouden velen straks gedupeerd zijn.

³⁾ Geref. Weekblad van 7 mei 1965.

⁴⁾ A. Herzberg - De Kroniek der Jodenvervolgving in deel III van „Onderdrukking en verzet”.

⁵⁾ De vijfde, vermeerderde druk, 1965.

⁶⁾ H. Jacobs - B. Stoop - Het Auschwitz-proces 1965 (Arbeiderspers). Het proces duurde 2 jaar.

⁷⁾ Greet van Amstel - Verboden te leven, 1965, Polak en Van Gennep, Amsterdam f 4.90. Deze uitgever verzorgde ook de derde druk van Pressers: Orpheus en Ahasverus, 1963. Ook deze bundel is nog te verkrijgen.

Konfessionele integriteit

(II)

Vorige week vertelden we van een rooms meisje, dat het te kwaad had met dogmatische termen uit konfessie en kerkgeschiedenis. Met name met de uitdrukkingen „Triniteit”, „Persoon” en „Wezen” over God.

Overeenkomstig Calvijns Institutie, I, 13, vertelden wij haar als volgt, hoe die uitdrukkingen in omloop zijn gekomen.

Herkomst van de woorden „Triniteit”, „Persoon”, „Wezen”

Arius loochende, dat Christus de Zoon van God is.

Maar kettters zijn dikwijls glad.

Ondervroeg men Arius, dan praatte hij zich er steeds uit. Vroeg men b.v.: „Geloof je, dat Jezus Christus de Zoon van God is?”, dan antwoordde hij: „Jazeker”, maar hij fluisterde erachter aan: „Wij zijn immers ook kinderen Gods?” Zo plaatste hij het Zoon-Gods-zijn van Christus op één lijn met onze aanneming tot kinderen Gods, uit genade, om Christus' wil.

Tenslotte kwam iemand op het idee, hem - in het „wetenschappelijk jargon” van die tijd - de vraag te stellen: „Geloof je, dat Christus als Zoon van God **van hetzelfde goddelijke Wezen** is als Zijn Vader?” Nú vond Arius geen maas meer om door het net te glippen. Hij móest wel ontkennend antwoorden, en was ontmaskerd als ketter.

Sedertdien zeggen vele christelijke konfessies: Er is zeker onderscheid tussen Vader, Zoon en

Heilige Geest. De Schrift spreekt over Hen zó onderscheiden als over drie „Personen”. Tóch zijn Zij één goddelijk „Wezen”.

Dat zijn konfessionele termen, **om kettters om de oren te slaan**. Maar, Carley, als jij zo gezond-Schriftuurlijk als je zopas deed, over God weet te spreken, dan is het hélemaal niet nodig, die buiten-bijbelse uitdrukkingen van de konfessie over te nemen. Als je b.v. bidt, moet je de **HERE** vooral niet aanspreken als „Genadige eerste Persoon van de Heilige Drievuldigheid”. Je zou de **HERE** zelfs beledigen, door Hem aan te spreken in zulke vreemde woorden, waarnaar de kerk in haar verlegenheid heeft moeten grijpen. Carley was tevreden.

Ze gelooft van harte in God. Ze wil graag naar de Bijbel luisteren, en met de **HERE** omgaan. Maar ze is een kind van déze tijd! Ze kan zich niet bewegen in het „kerkelijke jargon”, dat de pastoor en de godsdienstleraar op school de jonge mensen in trachten te pompen.

De andere katechisanten waren óók gerustgesteld. Niet alleen de Roomse Katechismus, maar ook de Heidelberger gebruikt die voor moderne jonge mensen zo vreemde uitdrukkingen „Wezen” en „Persoon” voor God.

Verlating van de konfessie?

Het is niet denkbeeldig (‘t is in ander verband voorgekomen in Breda), dat na zo'n katechisatie een katechisant thuis meesmuilt: de belijdenis kreeg weer 's een trap vanavond. Zondag 8 en „de Drieëenheid” gingen over boord.

Er wordt in die trant over „Breda” gesproken.

Voor na de uittreding in maart van dit jaar: de kerkeraad geeft daar wel aanleiding tot verdenking op het punt van de konfessionele integriteit.

Daarom vertelden wij dit verhaal uit de praktijk over "de Drieëenheid". Heeft een dienaar des Woords, die met zijn katechisanten als boven spreekt over "Drieëenheid", "Persoon" en "Wezen" de konfessie verlaten?

Wie zo oordeelt overwege, wat Calvijn i.v.m. dit stuk der konfessie overkomen is.

Calvijn over "de Drieëenheid"

De titel van Calvijns Institutie, boek I, hfdst. 13, luidt: "Dat van de schepping af in de Schriften een enig Wezen Gods geleerd wordt, hetwelk drie Personen in zich begrijpt."

We geven de eerste 4 paragrafen van dat hoofdstuk beknopt weer:

§1. Geheel anders dan de Manicheën met hun twee goden (principes), leert de Schrift, dat God een enig God is. Maar Hij openbaart Zich zo, dat in Zijn enig, eenvoudig Wezen te onderscheiden is tussen 3 Personen.

§2. Sommigen haten het woord "Persoon" en willen het schrappen, omdat het in de Bijbel niet voorkomt.

§3. Laten we ons niet het Biblicisme laten opdringen, dat over God géén andere woorden wil gebruiken, dan die met zoveel lettertjes in de Bijbel te vinden zijn. Wij zullen bewijzen, dat de kerk door hoogste noodzaak gedwongen werd, de woorden "Triniteit" en "Persoon" te gebruiken.

§4. (en het slot van §5): de geschiedenis met Arius en Sabellius, waarvan wij zopas de hoofdzak al doorgaven, onder het kopje "Herkomst van de woorden "Triniteit", "Persoon", "Wezen"."

Iets breder geven we nu § 5 door:

§ 5. Daar deze uitdrukkingen dus niet lichtvaardig uitgevonden zijn, moeten we niet zo vermetel zijn, ze zómaar aan de kant te zetten. "Wat mij betreft mochten ze wel begraven worden, als maar onder allen dit geloof vaststond: dat Vader, Zoon en Heilige Geest de éne God zijn; en dat tóch de Zoon niet de Vader is, noch de Geest de Zoon, maar dat ze door bijzondere eigenschappen onderscheiden zijn." We moeten niet zo aan de woordjes hechten. De vaders wisten zelf wel, dat hun spreken in dezen gebrekkig was. Ze verschilden ook nogal van mening over de betekenis van zo'n woord als "Persoon". Hilarius rekent het de ketters als een groot misdrijf aan, dat zij de kerk gedwongen hebben zich aan het gevaar van zulke menselijke uitdrukkingen te onderwerpen. Hilarius prijst de Gallische bisschoppen gelukkig, die bij de apostolische geloofsbelijdenis alléén gebleven zijn, en geen belijdenis aangenomen hebben (zoals b.v. de belijdenissen van Nicéa en Athanasius) met zulke vreemde uitdrukkingen erin. Ook Augustinus verklaart verontschuldigend, dat het woord "Persoon" door de nood werd afgeperst. Deze bescheidenheid bij de kerkvaders moge ons leren, **niet aanstonds zo streng uit de hoogte hen te brandmerken, die weigeren te zweren bij deze door ons aangenomen woorden.**

Konfessioneel, niet konfessionalistisch

Bovengenoemde uiteenzetting van Calvijn over "de Drieëenheid" vormt een schoolvoorbeeld van konfessionele, niet konfessionalistische verbondenheid met de Christenheid van vroeger en nu.

Calvijn heeft - met gevaar voor eigen positie binnen de Gereformeerde Kerken - de weg open gehouden, om naar binnen toe (bij het katechetisch onderwijs b.v.) de gelovigen niet te belasten met zulke buiten-bijbelse termen over God. Terwijl hij aan de andere kant oog had voor de onmisbare diensten, die zulke termen voor het afwijzen van ketterijen hebben bewezen en nóg kunnen bewijzen.

Toen Calvijn pas één jaar dienaar des Woords in Genève was, hebben hij en zijn kollega Farel een gevaarlijke kerkelijke procedure moeten doormaken over deze zaak: omdat deze konfessionele termen over de Drieëenheid in het kerkelijk onderwijs te Genève vermeden werden, beschuldigde Caroli Farel en Calvijn van loochening van de kerkelijke leer de Drieëenheid. Vrienden rieden hen aan, de belijdenis van Athanasius te ondertekenen, om deze aanklacht te ontzenuwen. Ofschoon zelf in 't minst niet afkerig van het goede gebruik van termen als Trinitas, Persoon, enz. weigerden zij toen pertinent te tekenen. Zij wilden niet, dat het ge-

loof gebonden zou worden aan woorden en lettergrepen van mensen.

Calvijn is door dit standpunt in ernstige verdenking geweest. Vóór de synode, die over deze zaak zou oordelen, schreef b.v. Megander aan Bullinger: "Tenslotte verdenken wij enige Fransen, gevestigd in het pas onderworpen land (Genève was pas tot de Reformatie overgegaan, en Calvijn nog helemaal een "nieuweling" in de Gereformeerde wereld), **dat zij verkeerd gevoelen omtrent de Christus en de Personen der Drieëenheid... Zie, welke zaken deze bijgelovige, zo niet oproerige Fransen ons bezorgen...**"

Nog jaren later, toen de kwestie met Caroli al lang achter de rug was, werd aan Calvijn en Farel nog dikwijls hun onwil om te tekenen verweten. Wát hadden ze met hun "stijfhoofdigheid" de eenheid in gevaar gebracht! Caroli was wel mis geweest, zeker, maar Farel en Calvijn hadden toch aanleiding gegeven, door niet te tekenen! Daarmee gaven ze toch **aanleiding tot verdenking op het punt van hun konfessionele integriteit.**

Wij mogen echter Calvijn, achteraf, dankbaar zijn om zijn "stijfhoofdigheid". Had hij toen - terwille van liefde en eenheid - toegegeven, dan was een gevaarlijk precedent geschapen. Dan waren op dat punt de gewetens van Gereformeerde christenen bóven Gods Woord uit aan mensen-woorden gebonden. En wat zou dan het einde zijn?

Bavinck over "de Drieëenheid"

Wat Calvijn in verband met de Drieëenheid schreef vinden we precies zo ook bij Bavinck. Hij wijst er in zijn **Magnalia Dei** op dat de kerk allerlei woorden is gaan gebruiken die niet letterlijk in de bijbel te vinden zijn. Zo ging de kerk spreken van het ene **wezen** Gods, en van de drie **personen** of **bestaanswijzen** in dat wezen; van de **drieëenheid** en **drieuldigheid**; van **wezens-** en **personele** eigenschappen; van de **eeuwige generatie** des Zoons en van de **uitgang** des H. Geestes uit de Vader en uit de Zoon enz.

Tegen het hanteren van zulke woorden bestond volgens Bavinck geen bezwaar. De kerk moet pogen de volheid en rijkdom van de H. Schrift in het bewustzijn op te nemen en in haar eigen woorden weer te geven. Bovendien zijn zulke termen en uitdrukkingen nodig om de waarheid der Schrift tegenover haar bestrijders te handhaven en voor alle misverstand en dwaling in veiligheid te stellen. Het lichtvaardig afkeuren en verwerpen van deze woorden leidt zoals de geschiedenis leert tot verschillende afwijkingen in de belijdenis.

Maar hiermee is volgens Bavinck niet alles gezegd. Wij moeten bij het gebruiken van deze termen n.l. steeds ook bedenken, "dat zij **van menselijke oorsprong, beperkt, gebrekkig, feilbaar** zijn. De kerkvaders hebben dit altijd erkend; zij zeiden bijvoorbeeld van het woord **personen**, waarmee de drie bestaanswijzen in het Godelijk Wezen worden aangeduid, dat dit woord de zaak niet op een gelijkwaardige wijze uitdrukte, maar dienst deed als een hulpmiddel om de waarheid te handhaven en de dwaling af te snijden. Men verkoos dit woord, niet, omdat het in alle opzichten juist, maar omdat er geen ander en beter te vinden was. Ook hier blijft dus het woord ver achter de gedachte, en de gedachte wederom ver achter de zaak terug. Hoewel wij de zaak niet anders dan in die gebrekkige vorm bewaren kunnen, zo mogen wij toch nooit vergeten, dat het niet in de eerste plaats om het woord, maar om de **zaak** te doen is. In de bedeling der heerlijkheid zullen ons zeker andere namen op de lippen worden gelegd" (tweede druk, blz. 141/2).

Men onderscheide daarom ook in ónze tijd, **waaróm** iemand zich op konfessionele termen niet vast wil leggen. Of hij dat doet, om te meer Gods Woord door te laten klinken, óf om opening te maken voor allerlei wind van leer.

Pas wanneer van het laatste (vreemde, tegen-schriftuurlijke leringen) duidelijke blijken zijn, pas dan mag en móét men spreken van konfessionele ontrouw. Maar wanneer christenen, die de gezonde leer der Schriften verkondigen, weigeren zich, op een wijze als Caroli dat van Calvijn eiste, "in alles" vast te leggen op de konfessie, dan heeft niemand het recht, hen van "afwijking van de konfessie" te beschuldigen.

"Tegen de zodanigen is de wet niet".

Breda.

K. C. Smouter.

Kerkelijk Leven

Geen bededag, maar toch...

De kerkeraad van de Geref. Kerk van Driebergen verzocht de classis Den Haag een bededag uit te schrijven met het oog op de nood waarin onze kerken verkeren.

Deze classis zond als antwoord op dit verzoek de volgende brief aan de kerken:

„Uw verzoek om een bededag uit te schrijven ontvingen wij. En wij verstaan U, wanneer U vraagt zulks te doen „met het oog op de grote zwaarigheden, waarvan de druk overall in de kerken gevoeld wordt”.

Met U treuren wij om Sion. Met zorg zien wij, hoe twist en verdeeldheid om zich heen grijpen.

Toch hebben wij geen vrijmoedigheid om aan Uw verzoek te voldoen. Wij vrezen namelijk, dat er geen genoegzame eenstemmigheid is ten aanzien van de situatie die U aanleiding gaf tot Uw verzoek.

Voorts overwogen wij, dat de omstandigheden van plaats tot plaats verschillen en daarmee ook de taak en roeping der gemeente.

En tenslotte vertrouwen wij, dat ook zonder het uitschrijven van een bededag de kerken en dienaren des Woords in de huidige situatie vrede en barmhartigheid zullen zoeken in aanroeping van de Naam des HEREN (Galaten 6 : 16) en zich daarbij zullen beijveren om naar de hun geschonken genade niet te leren of te bidden boven hetgeen geschreven staat, opdat zich niemand vóór de een en tegen de ander oplaze (1 Cor. 4 : 6)."

Wanneer men wat in deze brief wordt gezegd op zich laat inwerken beseft men weer diep de moeite waarin we als kerken leven. Want er is inderdaad twist en verdeeldheid in onze kerken welke om zich heen grijpen.

Deze nood is er tegelijk ook de oorzaak van dat we als kerken niet eenparig, concreet om verlossing uit die nood kunnen bidden. Want hoe zullen b.v. onze broeders en zusters in Groningen, Breda, Gorkum, Katwijk, Beverwijk dat kunnen doen? Het is misschien wel het meest benauwende verschijnsel in het leven onzer kerken dat we ten aanzien van de **aard** van de nood waarin we verkeren niet eensgezind zijn. En dat vindt zijn oorzaak weer daarin dat we niet één zijn in de belijdenis van de zonden waaraan onze kerken thans vooral laboreren. De een zoekt die hierin, de ander weer in wat anders.

Maar juist omdat zo de situatie is mogen we dankbaar zijn dat de classis Den Haag deze brief aan de kerken zond. Want hij spreekt open en eerlijk en ootmoedig van onze machteloosheid. Er is in deze brief gelukkig niets van de hoogmoed van het: wij, calvinisten; wij, vrijgemaakten! Als de HERE ons nog uit onze elende wil opheffen dan zal het in ieder geval overall in onze kerken moeten komen tot de verlegenheid welke in deze brief openbaar wordt.

Maar er is nog iets in de Haagse brief dat onze aandacht verdient. Hij verwijst ons namelijk naar 1 Cor. 4 : 6. Dat is een woord dat speciaal werd geschreven met het oog op een kerk die door twisten wordt verscheurd. De Heilige Geest zegt ons dat als het op die wijze met de kerk is misgegaan niemand iets moet leren — en geloven — dat bóven het Woord, het Evangelie van Jezus Christus, uitgaat. Juist in zo'n situatie moet niemand iets bij, naast, boven het Woord leren en gehoorzaamheid daaraan eisen. Want dat leidt er onontkoombaar toe dat men zich vóór de één en tégen de ander gaat opblazen. Men verheft dan de één en vernedert de ander. En zo handelt men alsof men op de rechterstoel Gods zit. Men doet absolute uitspraken over mensen, die nog in Gods gericht moeten komen. De apostel laakt hier de zonde van de hoogmoed, de aanmatiging die daarin bestaat dat men zich opblaast tot wat men niet is en nooit mag zijn: rechters over mensen. Want daardoor komt het onomkoombaar tot tweedracht, verwijdering, twist, scheuring.

Wat dit paulinische woord van ons vraagt is allen die God in de gemeente naast ons plaatst om zijntwil als broeders aanvaarden, gedrongen door de liefde van Christus. Als dat niet het geval is geeft alle vergaderen, spreken, samenspreken, discussiëren, polemiseren, besluiten, **niets**.

Het was een goed ding dat de classis Den Haag in alle soberheid op deze dingen wees.

De vraag aan ons allen is of wij naar dit woord zullen leven.

En we kunnen weten dat we dit doen als we tegen God kunnen en durven zeggen: Gij weet het, **HERE**, ik heb die broeder en die, ook die lastige, die me zoveel moeite, verdriet aandeed, waarachtig lief. Als dat allerwege geschiedt treedt dat in ons spreken, schrijven, handelen als van zelf aan het licht.

En „misschien” wil God onze kerken dan nog genadig zijn.

C.. V.

BOEKBESPREKING

Prof. C. Veenhof, **Christelijke diakonie en A.B.W.** N.V. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam 1966.

Door de invoering van de Algemene Bijstandswet is er een principiële wijziging gekomen in de „armenzorg” onder ons volk. Deze wijziging grijpt ook zeer diep in in het leven der kerk. Dieper dan men oppervlakkig veelal vermoedt. Daarom is het nodig dat omtrent deze wet en haar werking grondige voorlichting wordt gegeven aan de kerken, de kerkleden, speciaal aan de diakenen. Dr. Trimp schreef reeds een goede brochure daarover. Maar het leek mij goed toe deze wet en de daardoor in het leven geroepen verzorging van de in finantiële opzicht hulpbehoevenden in wat breder verband te bespreken, daarbij vooral lettend op de plaats van de wet in het geheel van de huidige „armenzorg”, zowel van die welke van de overheid uitgaat als van die welke door de kerken in praktijk wordt gebracht.

Het leek mij daarbij noodzakelijk óók de „armenzorg” zoals deze naar de wil des Heren door de kerk moet worden beoefend te bespreken. Want het is een groot manco, om niet te zeggen: een **zonde** van onze kerken dat daarin de „diakonie”, de dienst der barmhartigheid, zo weinig aandacht ontvangt en zo bitter slecht wordt beseft dat we daarin hebben te doen met een wezenlijk element van het leven der kerk.

Ware reformatie der kerk bestaat daarin dat zij Jezus Christus metterdaad gaat erkennen als haar enig Hoofd en zijn Woord als enige regel voor haar leven. Maar de **waarachtigheid** van deze erkenning blijkt in de eerste plaats daaruit dat zij zich gaat wenden tot ellendigen van allerlei soort om die te behouden. Het is een onheilspellend verschijnsel dat de dienst der barmhartigheid b.v. op de kerkelijke vergaderingen en in de kerkelijke pers bijna nooit aan de orde komt. In de hoop hierin althans enige verbetering te brengen heb ik het bovenstaande boek geschreven.

Om enige indruk te geven van wat er in besproken wordt laat ik hier de inhoudsopgave volgen:

Hoofdstuk I. De nieuwe situatie.

1. „subsidiare armenzorg”.
2. „plicht tot levensonderhoud”.

Hoofdstuk II. Een greep uit de geschiedenis.

1. een duistere eeuw.
2. „barmhartigheid der goddelozen”.
3. een falende kerk.
4. opleving — geen bekering.

Hoofdstuk III. De Algemene Bijstandswet.

1. ontstaan en achtergrond der wet.
2. steeds toenemende overheidsmacht.
3. verplichte bijstandsverlening.
4. „ontkoppeling” van „bijstand” en „dienstverlening”.
5. „verhaal” en „onderhoudsplicht”.
6. overheid - particulier en kerkelijk initiatief.

Hoofdstuk IV. De roeping der kerk.

1. principiële aanvaarding van de „bijstand”.
2. opportunistische aanvaarding van de „bijstand”.
3. noodzakelijke overwegingen bij de beoordeling van de „bijstand”.
4. het Oude Verbond en het „stoffelijk goed”.
5. Jezus Christus, de Heer ook van het „stoffelijk goed”.
6. het „stoffelijk goed” van Christus is kerkegoed.
7. de eenheid der gelovigen in Christus.
8. barmhartigheid geen „gunst” maar „recht”.
9. „zij gaven zich eerst aan de Here en door de wil van God ook aan ons”.
10. en wat nu met de A.B.W.?

Als bijlage werd opgenomen een referaat van ds J. Keuning over: **De diakonie: het leven der gemeente**. In dit referaat heeft ds Keuning op Schriftuurlijke en indringende wijze getekend dat het wezenlijke van het leven der kerk is het **dienen**, het dienen van Christus en in Hem van alle broeders, ja, van alle mensen. Ik ben zeer blij dat dit referaat door ds Keuning ter publicatie werd afgestaan.

Laat ik nog mogen meedelen dat het boek op voortreffelijke wijze in een fraaie plastic band werd uitgegeven door de N.V. Buijten en Schipperheijn. De omvang is 140 blz., de prijs slechts f 4.90, bij afname van 20 ex. f 4.— per exemplaar.

C. V.

Bij het overlijden van Floris Adriaan den Boeft

Op dinsdag 18 januari overleed in de ouderdom van negenenzestig jaar ds. F. A. den Boeft. Al was hij sinds het voorjaar van 1960 geen lid meer van onze kerken, ik denk dat zijn overlijden velen onder ons toch wel aangegrepen heeft. Wie kende in onze kerken Den Boeft niet en wie heeft hem niet eens horen preken? Hoe velen hebben niet met hem samengewerkt in enig college of bestuur? Hoeveel vrienden had hij niet onder ons? Ik reken het tenminste tot een persoonlijke eer dat hij mij, die meer dan twintig jaar jonger was, lange jaren een hartelijke vriendschap bewees en mij liet delen in zijn ups en downs, die vele waren. Ik moet zeggen, dat ik in de loop van die tijd ook veel van hem heb geleerd. Hij was een fijn christen en een zeer goed vriend, die bijzonder in tijden van rouw en verdriet sterk met je meeleefde. Juist tegen het einde van vorige week kreeg ik een lange brief van hem, zo'n lange getypte brief met een heleboel verbeteringen, zoals hij die gewoon was te schrijven. Den Boeft was een man die in relaties leefde, hij kende enorm veel mensen en onderhield naar alle kanten een drukke correspondentie. Ik bezit in mijn persoonlijk archief een lange reeks van brieven door hem in allerlei wisselende situaties geschreven. Misschien komt de tijd wel eens er iets uit te publiceren. Ze zijn hoogst interessant voor de kennis van personen en situaties in de vrijgemaakte kerken. Ik had in zeker drie jaar niets van hem gehoord en daarom deed het mij te meer goed deze brief van hem te krijgen. Hij leefde nog volop mee, zowel met onze kerken als met die waarvan hij de laatste jaren van zijn leven lid was en beschouwde de ontwikkeling naar beide kanten met een kritisch oog.

Den Boeft was één van de weinige oudere predikanten die zich in 1944/45 vrijmaakten. Hij had er toen al een hele predikantenloopbaan op zitten. In 1922 kwam hij in Kruijningen in het ambt, in 1926 werd hij dominee in Amersfoort, in 1930 in Kralingen. Daar stond hij in 1945 bij zijn vrijmaking dus al vijftien jaar. Hij volgde mij op als dominee van Helpman in 1946 en bleef daar tot hij in 1960 met onze kerken brak. Hij heeft nog een paar jaar hulpdiensten verricht bij de kerk (syn.) te Montfoort en leefde de laatste tijd als emeritus in zijn geliefd Rotterdam. Floris (zoals zijn vrienden hem noemden) behoorde tot de leerlingen van Herman Bavinck uit diens Amsterdamse tijd, hij was van dezelfde generatie als de bekende ds Buskes. Er is op verschillende punten veel gelijkheid tussen hen, al nam hun leven een geheel andere koers. Het was een generatie die jong de eerste wereldoorlog meemaakte en zich kritisch tegenover het gereformeerde leven uit Kuypers glorie tijd opstelde. Ze hoorden tot de „jongeren” die in opstand kwamen tegen de verwereldlijking van het gereformeerde leven en het triumfalisme van het Kuypertiaanse systeem. Ze waren sterk sociaal voelend en zagen, hoe er in het gereformeerde leven bij alle gepoeh naar buiten veel onwaarachtige toestanden heersten. Buskes heeft dat met de mannen van het H.V. uitgevochten in de strijd rond Assen (1926), Den Boeft heeft veel hiervan afgereageerd in de vrijmakingstijd. Hij was een warme vriend van K. Schilder, diens schorsing en afzetting vervulde hem met diepe verontwaardiging en hij zette zijn predikantsplaats in een mooie grote Rotterdamse gemeente zonder meer op het spel om met de anderen de wacht rond Schilder te betrekken. Hij deed dat resoluut, zoals hij zoveel resoluut deed. Daar zouden heel wat staaltjes van te vertellen zijn. In Kruijningen was een oude dominee uit Goes, een regent van de Zeeuwse kerken, gewoon bij kerkvisitatie in de voorzittersstoel plaats te nemen. Maar met Den Boeft had hij buiten de waard gerekend: die dacht er niet over zijn voorzitterszetel te ruimen voor een kerkvisitor. In Amersfoort werd op een kerkeraad aanmerking gemaakt over de snelheid, waarmee hij zondags de preekstoel beklom. Een gemeentelid vertelde mij dat het vermakelijk was de zondag daarop te zien hoe Den Boeft als het ware de preekstoel op kroop. Zulke dingen kon men met hem meemaken. Voor allerlei bijzondere arbeid in Gods koninkrijk was hij bijzonder geschikt. Toen in de oorlog reservelegerpredikanten nodig waren om met de nederlandse officieren in krijgsgevangenschap te gaan, bedacht Den Boeft zich geen moment. Hij deelde tot aan de bevrijding hun gevangenschap. Toen hij in Nederland terugkwam, voegde hij zich onmiddellijk bij de vrijgemaakte Kralingse gemeente. Later, toen geen andere predikanten gevonden konden worden, ging hij zelf een jaar naar Indonesië (1950).

In 1946 volgde hij mij op in Helpman. Hij was jarenlang in het Noorden een stuwende kracht in de vrijgemaakte kerken, preekte bijna altijd vier maal per zondag, en verzette enorm veel werk. Wie later de geschiedenis van de

vrijgemaakte kerken in haar vestiging en consolidatie in de eerste vijftien jaren van haar bestaan zal schrijven, zal overal Den Boeft tegen komen. Hij had zitting in het curatorium van de Theologische Hogeschool toen op de synode te Enschede de eerste benoemingen werden gedaan; was lid van het hoofdbestuur van de Jongelingsbond, heeft ontelbare malen voor de jeugd gesproken, was voorzitter van het zendingsadviescollege van Zwolle, voorzitter van het G.P.V., tweede voorzitter van de Mannenbond, voorzitter van het adviescollege van „De Reformatie” na de crisis van 1956. Hij hield vele draden in die tijd in handen. Mijn vriendschap met hem dateert van de tijd dat ik, in de zomer van 1946, voorzitter van de Mannenbond werd, en hij tweede voorzitter. Zoals ik al schreef: hij was meer dan twintig jaar ouder en toch nam hij heel rustig en plezierig als tweede voorzitter naast mij in dat bestuur zitting. Achteraf vraag ik mij af waar ik zelf de moed vandaan haalde zo'n functie als voorzitter van die bond zo jong te aanvaarden. We hebben al de jaren tot 1959 allerprettigst samengewerkt.

Den Boeft heeft in die eerste jaren na de vrijmaking bepaald geen blad voor zijn mond genomen: hij deed soms de meeste krasse uitspraken in de richting van de synodocratie. Daardoor hebben velen onder ons nooit kunnen begrijpen, hoe het mogelijk was dat hij weer synodaal werd. Velen die toen hij leiding gaf in de door hen gewenste zin, hem hoog verheerlijkten, hebben hem bij zijn teruggaan met smaad en schande overladen. En toch: wie hem goed kende begreep wel waar de schoen wrong. Floris was een grote idealist, hij was in zeker opzicht een kinderlijk naïef man. Aan de andere kant had hij mensen soms snel en scherp door, het lag bij hem allemaal wat vreemd door elkaar. Hij kon in praktische moeilijkheden in het kerkelijk en organisatorisch leven soms voortreffelijke adviezen geven. Aan de andere kant kon hij verschrikkelijk impulsief en overhaast handelen. Dat bracht hem persoonlijk vaak in grote moeilijkheden. Hij zei eens tegen mij: ik kan anderen altijd uit de „prutse” halen (zo pleegde hij dat uit te drukken) maar mijn eigen stoep kan ik zo moeilijk schoon houden. Van één ding was hij bijzonder wars en dat is zijn grote eer geweest: hij was geen achterbaks handelend man, hij was er nooit op uit iemand ten val te brengen, hij had een diep gevoel voor recht en kende geen aanzien des persoons. Er zijn er die na zijn heengaan zeiden: Den Boeft was geen man om leiding te geven. Ik weet dat nog niet. Er moest in die eerste jaren na de vrijmaking concreet leiding gegeven worden, de vrijgemaakte kerken stonden met de rug tegen de muur in Nederland, ze stonden tegenover heel de machtige organisatie van de Gereformeerde Kerken. Ze hadden het opgenomen voor de geschorsten en afgezetten van 1944, het ging er op of er onder. Er waren maar weinig oudere predikanten met de vrijmaking meegegaan. Den Boeft was één van hen, al dat werk kwam eenvoudig op hem af, hij heeft er zich met hart en ziel voor gegeven. Ik meen dat onze kerken dankbaar mogen zijn, dat er een man als Den Boeft is geweest, die met al de fouten die hij stellig gemaakt heeft (en wie zou ze in die tijd niet maken?), op tal van posten voor het goed recht van die kerken en haar boodschap is opgekomen. Hij was bovendien een dominee, die voortreffelijk preken kon, populair, diep doorvoeld, op de man af en die grote pastorale gaven had. Hij zag om naar gevangenen en ellendigen. Als predikant was hij in de Helper gemeente zeer geliefd.

Den Boeft mocht dan krasse uitspraken doen en op leven en dood vechten tegen de synodocratie, hij vocht naar binnen voor een eerlijk omgaan met elkaar en was zeker geen man, die discussies smoorde. Hij heeft als voorzitter van het G.P.V. in de eerste jaren van deze organisatie zich steeds verzet tegen het aannemen van „richtlijnen” of „beginselen”, Schrift en belijdenis waren genoeg als grondslag en op die basis wilde hij concrete politiek bedrijven. Hij hield binnen het G.P.V. de ruimte open voor discussie. Dat is mede de oorzaak geworden van zijn heengaan. Het bestek van dit artikel gedooft helaas niet daar breed op in te gaan. Iets daarvan moet gezegd worden, ter ere van zijn nagedachtenis en om legendevorming te voorkomen. Zoals ik boven al schreef, hij was voorzitter van het adviescollege van „De Reformatie”, dat als zodanig de nieuwe redactie van 1956 tot 1958 terzijde stond. Men zal het thans, tien jaar later, nauwelijks geloven, maar zijn optreden als zodanig vond zijn oorzaak in het feit dat Den Boeft van oordeel was dat er niet voldoende ruimte in „De Reformatie” was na het heengaan van Schilder en Holwerda. Ik constateer dat nu als een historisch feit, ga niet in op de vraag of dit juist was. Hij vocht tegen de synodocratie, omdat zij

juist die ruimte in de Gereformeerde Kerken had weggenomen. En toen er in de tweede helft van de vijftiger jaren in de positie van de vrijgemaakte kerken in Nederland iets veranderen ging, voelde Den Boeft dat heel fijn aan. In die jaren is hij in conflict geraakt met wat ik nu maar zal noemen de Groninger richting in onze kerken. Daar ligt de diepste oorzaak van zijn heengaan, het zou met tal van citaten uit zijn brieven te bewijzen zijn. Hij ontdekte bij deze richting een zich afsluiten voor de veranderde situatie in de gebonden kerken en voor de algemene constellatie in de christenheid in Nederland en in de wereld. De eerste symptomen kwamen bij hem bij gelegenheid van de honderdjarige opstand, die hem diep aangreep. Hij deed toen mee met bidstonden met leden van andere kerken en dat haalde hem de tegenstand van broeders in Groningen op de hals. In het "Gezinsblad" stond in het nummer van vrijdag 21 januari het volgende te lezen:

„Zijn heengaan als voorzitter van het G.P.V. was al 'n symptoom van zijn veranderde houding tegenover de synodaal-gereformeerde kerken”.

Dit is een aperte onwaarheid. Het ligt precies andersom. Er waren in de loop van 1957, 1958 geschillen gerezen in de Centrale Verbondsraad van het G.P.V. Dat werd aanleiding dat drie leden van die C.V.R. zich wendden tot de Generale Verbondsraad met het verzoek hun medeleden van de C.V.R. tot andere gedachten te brengen en hen anders te verzoeken hun plaatsen ter beschikking te stellen. Eén van de leden van de C.V.R. die tot "andere gedachten gebracht" moest worden was br. L. P. Laning, die als nummer één gesteld was op de kandidatenlijst voor de verkiezingen in 1959. De Generale Verbondsraad ging op het verzoek van de drie malcontente leden van de C.V.R. niet in en sprak zijn vertrouwen in de C.V.R. uit. Dat gebeurde op 27 november 1958. Den Boeft stond er toen op, dat de malcontente leden van de C.V.R. zich aan die vertrouwensuitspraak conformeerden. Tot zijn diepe verontwaardiging stond de C.V.R. niet op dit conformeren. De situatie was dus zo, dat door drie leden van de C.V.R. het heengaan van br. Laning geëist bleef. En deze stond nota bene nummer één op de lijst. Om Den Boeft te citeren: "Naar mijn oordeel hadden de drie broeders niet mogen dulden, dat broeder Laning nummer één werd. Iemand die niet geschikt is in de C.V.R. te zitten, is zeker niet geschikt om namens een geheel G.P.V. kamerlid voor het geheel te zijn". Dat is Den Boeft ten voeten uit. Hij ging toen heen en verzette zich verder tegen het uitkomen in de verkiezingen met deze lijst. Het was voor hem ethisch onaanvaardbaar. Ik zou dit niet geschreven hebben, indien niet op de boven door mij geciteerde wijze zijn nagedachtenis onteerd was. Men denke ook eens aan zijn twee dochters, die lid van onze kerken zijn. Het feit dat hij synodaal werd, geeft geen reden hem met laster te achtervolgen. De gebeurtenissen volgden elkaar in die jaren 1958, 1959 snel op. In 1958 bedankte Den Boeft als voorzitter en lid van het adviescollege voor "De Reformatie", begin 1959 als voorzitter van het G.P.V. en in de loop van dat jaar trad hij af als tweede voorzitter van de Mannenbond. In de maastroom van die gebeurtenissen kon hij geen houvast meer vinden. Na Utrecht (1959) achtte hij de weg tot hereniging open. Voorjaar 1960 verliet hij onze kerken. Hij had met hart en ziel kunnen vechten tegen het onrecht van 1944, hij kon niet opbrengen tegen een geest te strijden die werkte met wantrouwen en verdachtmaking. Het lijkt nu allemaal al weer zo ver achter ons. Er is met hem een stuk geschiedenis heengegaan. Toch leek het mij goed dit alles in herinnering te brengen. De jaren 1958/1959 betekenden een keerpunt in de geschiedenis van de vrijgemaakte kerken, ze luidden een periode van chaos en verwarring in, waar we nog middenin zitten.

Den Boeft is ingegaan tot de rust van zijn Heer. Er moge in onze kerken dankbaarheid worden gevonden voor veel wat hij in haar eerste zware en ondanks alle moeiten toch ook mooie jaren, voor haar heeft mogen doen. De Heere trooste zijn vrouw (Jane!) die veel aan zijn zijde heeft moeten doormaken.

Enschede.

R. H. Bremmer.

INGEZONDEN

Landelijk Actie-Comité-Korea
29 Januari 1965—29 Januari 1966

GROTE BLIJDSCHAP

Waarde broeders en zusters,

Hierboven hebben we „GROTE BLIJDSCHAP" geplaatst en niet zonder reden. En die blijdschap is niet alleen ons geworden, maar U allen, die medearbeiders hebben mogen of willen zijn aan het zegenrijke werk van ons comité in Korea. Wat is er in dit éne jaar ontzaggelijk veel ge-

daan. Door goede financiële hulp heeft het Theological Seminary te Pusan een flinke steun in de rug gekregen.

De rector van dat Seminary Pr. Dr. Kun Sam Lee schrijft hierover letterlijk: „Especialy I thank you for our seminary, because if your help did not come throughout the yaer 1965, she would be in a great difficulty" (In het bijzonder dank ik U voor ons seminary, want als Uw hulp gedurende het jaar 1965 niet was gekomen, zou het in zeer grote moeilijkheden geraakt zijn). Boeken werden hun toegezonden door onze bemiddeling via New York en Tokio, en van hier uit ging een niet gering aantal theologische werken per boot naar hun bestemming. Aan de ondervoeding van de aan het seminary studerende studenten is voor dit jaar een eind gekomen door de daadwerkelijke bijstand uit de kring der „Opbouwlezers". Door een evangelisatiepost te Kosan is een bruggehoofd gevormd tegen het boedisme en confucianisme; dit voor ons mogelijk gemaakt mede door de hulp van de Vrouwen- en Jeugdverenigingen uit de stad Groningen. Een weeshuis met 55 kinderen, waar deze tussen de bedden aten en speelden, en waar het eten dagelijks gekookt moest worden op een afstand van 100 meter bij de dominese in de keuken, mochten we geld zenden voor aanbouw van een eetzaal en een keuken. Wat waren ze daar dankbaar voor en kinderlijk blij. Een werkgroep uit Eindhoven, onder de stimulerende leiding van br. Mark Euwema, nam de verzorging van dit weeshuis geheel voor eigen rekening. WIE VOIGT. (Inlichtingen laatstgenoemde broeder Slinge 5 Geldrop en Postbus 17 Wezep.) Twee andere weeshuizen konden we maandelijks helpen aan geld voor voedsel, dekfel en kleding. Lepralijders mochten we helpen bouwen in beginsel aan een eigen bestaan op eigen grond. Kortom dit rijk gezegende jaar mochten U en wij, hongerigen spijzen, dorstigen laven en naakten kleden. Dat we dit schrijven kunnen en mogen, vervult onze harten met grote vreugde en dankbaarheid, en we denken daarbij aan de gelijkenis van de „verloren zoon". Twee zonen. Fén Vader.

De éne zoon laat de ring, die hij van vader kreeg aan iederéén zien, en zegt daarbij vol trots: „Kijk eens wat een pracht ring ik van Vader kreeg, maar 't werd tijd ook, want ik heb hem verdiend". „De andere zoon liet ook de ring aan iederéén zien, maar deze zeide: „Kijk eens wat een pracht ring. Van Vader en ik heb hem niet verdiend, maar verbeurd; wat is Vader groot". Laten we als de laatste, onze trouwe God en Vader groot maken, die ons tezamen tot dit ZIJN WERK wil waardig keuren.

Zo alleen gaan we graag met U verder broeders en zusters, het nieuwe werkjaar in. Het werk is nog niet af. De nood van onze broeders en zusters is er nog.

Ook echter is er nog het U bekende nummer 1 1 9 2 0 0 0 t.n.v. Landelijk Actie-Comité-Korea, Postbus 17, WEZEP. Tel. 05207-868.

Mevrouw W. P. Keppel-Pot
Prof. Dr. L. Doekes
B. Roosendaal Sr.

KERKNIEUWS

Beroepen te Opende en Surhuisterveen (bij acc.): kand. W. Triemstra te Meppel; te 2e Exloërmond en Valtehrmond kand. P. Schelling te Nijmegen.

Bedankt voor Haulerwijk: L. W. G. Blokhuis te Zuidhorn; voor Winnepeg (Manitoba, Canada): D. de Jong te Brampton (Ont.).

Ds. D. Noort. Wegens vertrek naar de kerk van Tiel-Zaltbommel nam Ds. D. Noort op 16 januari j.l. afscheid van de gemeente van Drogemham met een preek over Lucas 6 : 47-49. De dinsdag daarop werd een afscheidsavond gehouden.

Kampen-Groningen-Zuid. In het kerkeradsverslag, opgenomen in de Kamper Kerkbode van 21 januari, stond het volgende:

De kerk van Groningen-Zuid verzoekt de kerkeraad Ds. Lindeboom te willen onderhouden over het feit dat hij op 5 december is voorgegaan in een naar het oordeel van de kerkeraad schismatieke samenkomst.

Op een vraag uit de vergadering waarom Ds. L. zulks deed antwoordt deze dat ook naar zijn oordeel Ds. A. van der Ziel ten onrechte werd geschorst en afgezet; dat de broeders en zusters in Groningen-Zuid, die deze dienaar des Woords blijven erkennen aan papieren sympathiebetuigingen niet zoveel hebben, dat deze echter door daadwerkelijke hulp dienen te worden gedekt. In de discussie wordt aan het adres van de predikanten gevraagd in deze situatie de nodige wijsheid en voorzichtigheid in acht te nemen. Ook wordt opgemerkt, dat hulp aan deze broeders en zusters geboden wordt om hen te helpen bij de vrijgemaakte kerken te blijven en dat voorts hulp aan deze broeders en zusters niet betekent de verwerping van de kerk die Ds. Van der Ziel schorste en afzette, maar wél verwerping van deze schorsing en afzetting, in de hoop dat eenmaal de vrede in de kerk van Groningen

AAN DE LEDEN

van de Gereformeerde Persvereniging
„Opbouw" herinneren wij aan de

JAARLIJKSE LEDENVERGADERING

welke gehouden wordt

ZATERDAG 29 JANUARI a.s.

mag worden hersteld. Door de predikanten wordt voorts herinnert aan het feit dat zij destijds ook zijn voorgegaan in de kerken van Kralingen en Wezep (G.) toen deze buiten het kerkverband waren gesteld en dat zij voorgaan in diensten in Beverwijk en Katwijk. En voorts, dat toen indertijd de raad van de kerk van Beverwijk (Ds. L. E. Oosterhoff) bezwaar maakte tegen het feit dat een lid onzer gemeente voorging bij de „dolerenden" aldaar, de kerkeraad daarover géén uitspraak heeft gedaan, en hij de bedoelde broeder niet heeft vermaand.

Voorts is antwoord ingekomen van de kerkeraad van Groningen-Zuid op Kampens verzoek om informatie inzake de gronden voor de schorsing en afzetting van Ds. A. van der Ziel. Het antwoord luidt dat naar het oordeel van de kerkeraad van Gr.-Z. het de taak niet is van de raad van Kampen de rechtmatigheid van de schorsing en afzetting van Ds. A. van der Ziel te beoordelen.

Adres aan Vara. De kerkeraden van de Geref. Kerk te Ede en van de syn. kerk te Ede hebben bezwaren ingebracht bij de Vara tegen een cabaretuitzending op Eerste Kerstdag, waarbij misbruik van Gods Naam werd gemaakt en een verkeerde interpretatie van bijbelse begrippen werd gegeven.

In een gesprek tussen ouderlingen, die blijkbaar naar de t.v.-uitzending hadden gekeken, kwam de zaak ter sprake en zo is de gemeenschappelijke brief ontstaan, waarin verzocht werd rekening te houden met de gevoelens van christelijk Nederland.

ADRESSEN

Zwagerveen-Zwaagwesteinde, scriba: M. v. d. Wal, Boskloantje 2, Zandbulten. **Rouveen**, scriba: A. Kisteman, Nrd. Ruitersweg 1, post Rouveen. **Hallem** (Fr.), scriba: A. Doornbos, „Joly", telef. 05183-437. **Appingedam**, boekhouder diaconie: J. Nijborg, Fivelkade 46, Appingedam. **Haarlemmermeer O.Z.**, scriba: W. Boer, Kruisweg 443, post Aalsmeer, telef. Hoofddorp 02503-6024. **Curaçao** (Ned. Antillen), scriba: K. Stelpstra, Artillerieweg 8, Postbus 208, Curaçao, N.A., telef. 4957. **Monster**, scriba: L. Ruinaard, Molensstraat 228, Monster, telef. 01749-2141. Het contactadres voor **Texel** uitgaande van de Geref. Kerk te Den Helder is voortaan ook wat betreft de regeling voor de D.d.W. Br. L. de Vries, Merelstraat 16, Den Helder. **Kantens**, boekhouder diaconie: J. Schuiling, Rottumerweg 19, tel. 05955-262. **Souburg-Vlissingen**. Het telefoonnummer van Ds. Braakma is met ingang van 1 febr. 1966: 01184-2911. Het adres van de kerkeraad is thans: L. Wisse, Sloeweg 22, Vlissingen. **Leiden**, scriba: J. A. Burger, Meijerskade 4, Leiden, tel. 01710-24125. **Baflo**, scriba: K. Norg, Tinallingerweg 6, Baflo. Het adres van **Ds. H. Bouma** te Assen is thans. Nobellaan 138 te Assen, telef. 05920-2160.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF,
Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw":

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.

Te koop voor weinig geld

aantal delen Paraphase der H. S.
en van de serie

aantal delen Paraphrase der H. S.

Br. onder no 5 Adm. „Opbouw", Slotlaan 220, Zeist.